Arthur Schopenhauer (1788-1838)

Nicolae Zberea (1908-1990)

București
26 septembrie 2025

Față de progresul științelor și starea avansată a instrucției nimic n-ar fi mai de dorit, decât ca filosofia lui Schopenhauer să ajungă temelia întregei noastre culturi. Richard Wagner

În avântatul său poem *Apostolul*, Petöffi pune această întrebare în gura eroului său:

> Dacă un strugure, cât e de mic are nevoie de atâtea raze ca să se coacă, de câte are nevoie atunci omenirea ca să ajungă la maturitate, la perfecțiune? Și cine sunt razele ei?

Oamenii mari care își consacră forțele pentru a o scoate din noroiul în care se bălăcește și a o călăuzi spre culmi mai senine, spre ideal!

O astfel de rază sortită să împrăștie întunericul, în care dibuie omenirea, este cugetătorul, pe care-l comemorăm cu ocazia împlinirii a 150 de ani de la nașterea sa.

Arthur Schopenhauer s-a născut la 22 februarie 1788 la Danzig, nu departe de orașul în care trăia Kant, maestrul său de mai târziu. Tatăl său, mare bancher, iar mama, renumită scriitoare, ambii versați în cultura clasică, și-au pus în gând să dea o educație aleasă fiului lor. Ambiția tatălui său era să învețe pe copil „să citească în marea carte a naturii și a vieții". De aceea, încă de la vârsta de 12 ani, Arthur îl însoțește în călătoria sa prin toată Germania, iar mai târziu, prin Franța, Anglia, Italia și Elveția. Studiile și le începu la Hamburg și le continuă în Anglia și Franța. Literatura și filosofia, care îl atrăgeau foarte mult, le-a putut studia destul de târziu, abia după moartea tatălui său care ținea foarte mult ca Arthur să-i urmeze cariera. Terminând gimnaziul din Weimar, Schopenhauer se înscrie la universitatea din Göttingen, unde în timpul celor patru ani de studii, citește pe clasicii greci și latini, pe filosofii vechi și noi, studiază anatomia, medicina, fizica, științele naturale etc., dar mai ales se entuziasmează pentru Kant și Platon. Doctoratul și-l luă cu teza *Despre principiul rațiunii suficiente*, care constituie în același timp și pronaosul sistemului său filosofic. Terminându-și studiile, vine pentru scurt timp la Weimar, unde petrece timpul în societatea lui Goethe și face cunoștință cu vestitul orientalist Fr. Maier, de la care se inițiază în cugetarea Indiei antice. De aici pleacă la Dresda, pentru a-și scrie opera sa capitală *Lumea ca voință și reprezentare*. Călătorește apoi de două ori în Italia, încearcă să predea filosofia la universitatea din Berlin, până când, în 1833, cu ocazia izbucnirii holerei, părăsește capitala Prusiei și se stabilește pentru totdeauna la Frankfurt pe Main, unde duce o viață singuratică și izolată. Aici scrie volumul al doilea al *Lumii ca voință și reprezentare*, *Despre libertatea voinței*, *Problemele eticii* și *Voința în natură*, lucrări în care aduce completări și dovezi strălucitoare ideii fundamentale din opera sa capitală.

Cu toată valoarea netăgăduită a doctrinei sale, operele lui Schopenhauer nu produceau efectul și răsunetul meritat. Eșecul se datora atât cauzei că filosofia sa profesa idei noi și cu totul opuse scolasticismului medieval, predat în universități, cât mai ales faptului ca Schopenhauer se ridica cu o necruțătoare vehemență împotriva filosofiei oficiale de catedră, pe care, cu un curaj rar de a spune adevărul, o declara sofistă și venală, urmărind salarii grase și interese materiale în loc de adevăr, slugă a teologiei

și sclavă menită a deservi politica guvernelor și interesele bisericii și a clerului, critică ce-i atrase ura profesorilor de filosofie. Aceștia se hotărăsc să se răzbune și aleg arma cea mai ucigătoare - ignorarea.

Amărât, după 30 de ani de așteptare și cu perspectiva de a nu ajunge niciodată cunoscut, văzând că nu mai are nimic de așteptat din partea specialiștilor, Schopenhauer hotărî să încerce ultima ieșire: să publice o carte pe care să o adreseze marelui public.

Lucrarea - *Parerga și Paralipomena* - cuprindea o sumă de idei clare, în legătură cu sistemul său, minunat expuse și accesibile tuturor. Efectul fu uimitor. Publicul cititor, setos de o hrană sufletească substanțială, aprecie îndată toată grandoarea operei lui Schopenhauer, numele său deveni popular, se trezi interesul pentru celelalte opere ale sale, numărul admiratorilor săi creștea mereu. În scurt timp se grupă în jurul cugetătorului un număr de discipoli - medici, avocați, profesori etc. - plini de venerație pentru maestrul lor, contribuind foarte mult la propagarea doctrinei și recrutarea de noi cititori. În cele din urmă, gloria lui Schopenhauer ajunge un triumf. Până și rezistența profesorilor de filosofie fu înfrântă. Unele universități încep să deschidă porțile doctrinei cugetătorului. Pictorii și sculptorii îi fixează imaginea, îi modelează bustul. Richard Wagner îi adresează un exemplar al *Inelului Nibelungilor* cu o dedicație în care îl asigură de „venerația și gratitudinea sa". Scrisori și buchete de flori îi sosesc de pretutindeni. Străinii îl vizitează. Printre aceștia este și Foucher de Careil și Challemel-Lacour. „Apusul vieții sale deveni răsăritul gloriei sale". Bătrânețea și-o petrecu în seninătatea izbânzii dorite. În 1860 se îmbolnăvește și se stinge la 1 septembrie, sub portretul lui Goethe. Sigur de valoarea creației sale și de faptul că lui i se datorează dezlegarea enigmei vieții, întrebat fiind de discipolii săi, înaintea morții, unde dorește sa fie înmormântat, dă acest răspuns: „Nu importă, mă vor găsi!"

Atât din punctul de vedere al formei cât și din cel al fondului, Schopenhauer este unul dintre cei mai desăvârșiți scriitori din întreaga literatură mondială, iar sistemul său filosofic este una dintre cele mai strălucite și artistice construcții ce s-au ridicat vreodată pe terenul cugetării. Stilul său e clar, elegant, scânteietor, plin de culoare, de suflu literar și de simț artistic și are atâta căldură vivificatoare și atâta magie stilistică, încât operele celor mai mari maeștri ai scrisului pălesc, de multe ori, în fața scrisului său.

Cât privește conținutul, totul e pătruns la el de atâta simț pentru adevăr, de atâta putere de pătrundere, iar tendința lui de a reda taina sufletului omenesc și a dezlega enigma vieții și existenței, este exprimată cu atâta claritate și putere, încât stârnește cea mai sinceră admirație și câștigă, pentru totdeauna în favoarea sa, sufletele setoase de adevăr.

Sistemul său - cum Schopenhauer singur o declara chiar în primele rânduri ale lucrării sale capitale - este o idee unică, arhitectonic și organic închegată și se poate compara de minune cu antica Thebă, „cetatea cu o sută de porți", dintre care fiecare, metafizică, etică, estetică etc. - ca și razele unui cerc conduc spre centru, spre ideea principală.

Punctul de plecare şi baza filosofiei lui Schopenhauer, este idealismul trenscedental kantian. Ca şi Kant, Schopenhauer afirmă că lumea materială în care trăim şi care se află în spaţiu, timp şi cauzalitate, nu este „lucrul în sine", adevărata lume reală, din simplul motiv că aceste forme nu aparţin lumii ci intelectului nostru, care o înveşmântează în haina lor. Mai mult chiar, în ultimă analiză, simţurile nu ne dau decât un material brut, care numai după ce intelectul îl prelucrează, materializându-l cu ajutorul principiului cauzalității și proiectându-l în spațiul pe care îl are a priori, este redat conștiinței ca fenomen, ca reprezentare, ca imagine a unei lumi obiective.

Fără activitatea intelectului și fără formele sale a priori, datele simțurilor ar rămâne numai niște reacțiuni surde de natură subcutanată subiectivă, fără să conțină ceva obiectiv în ele. Așadar, lumea *din afară* nu există decât în reprezentarea noastră, în intelectul nostru căci acest „în afară" presupune spațiul, iar acesta nu este decât o formă subiectivă, care își are locul în intelectul nostru.

Prin aceasta se spulberă realismul naiv (materialismul), care crede că lumea există de-a gata în afara noastră și că intuiția sa n-ar fi decât o simplă trecere a ei, prin orificiile simțurilor, în conștiință, care îi poartă imaginea asemănător unei oglinzi.

Astfel stând lucrurile, devine evident că plecând de la reprezentare, de la lumea materială din afara noastră, nu se poate ajunge la realitate, la cunoașterea lucrului în sine sau a principiului universal, căci toate legile care stau la baza lumii nu sunt decât reflexul propriilor noastre forme și funcțiuni, dincolo de care nu se poate trece cu ajutorul aceluiași intelect. Trebuia deci găsită o cale cu totul deosebită. Marele merit al lui Schopenhauer este tocmai de a fi găsit această cale și, prin aceasta, de a fi descifrat chinuitoarea enigmă a universului, asupra căreia s-a frământat de atâtea milenii mintea omenească. Această „descoperire metafizică" a căii spre realitatea absolută constituie miezul și esența doctrinei sale, „ideea unică" din care derivă estetica și etica sa. Tot din acest principiu își trage obârșia și pesimismul său. Deoarece în jurul pesimismului schopenhauerian circulă, în general, idei din cele mai eronate[1], din cauză că cei mai mulți nu-l cunosc decât din interpretări intenționat greșite sau din citirea fugitivă a câtorva aforisme răzlețe, deci fără a-l studia în original și a-l cunoaște în legătură cu metafizica și etica sa, ar fi nimerit să aruncăm o rază de lumină asupra acestei laturi a doctrinei sale.

După Schopenhauer, față de răul care domină lumea, nimic nu este mai laș decât optimismul: atitudinea sclavului care sărută mâna ce-l bate. Dacă optimismul este lașitate, pesimismul este atitudinea celui brav, atitudinea eroului. Nu-i vorbă, că și pesimismul devine o atitudine lașă atunci când duce la descurajare, pasivitate, neîmpotrivire față de rău, lipsă de curaj și teamă de luptă. Acest pesimism tânguitor este un pesimism romantic, de resortul lirismului decadent. Nimic asemănător nu se poate afirma cu privire la pesimismul lui Schopenhauer. Pesimismul său are un adevărat caracter religios. O etică aspră și o seriozitate adâncă, care aproape înspă-

1 Câți oameni „culți" nu afirmă, de exemplu, că Schopenhauer preconizează sinuciderea?! Încă mai multe exemple de soiul acesta găsim în literatură. Ajunge să ne gândim la „pesimistul" de la Soleni al lui Duiliu Zamfirescu sau la poezia decepționistă a lui Eminescu.

imântă pe cititor, se desprinde din fiecare vorbă a cugetătorului. Față de răul care tronează în lume și care face pentru totdeauna imposibilă fericirea, Schopenahuer preconizează atitudinea eroică, activă, spiritul combativ, lupta pentru emancipare de rău, înfrânarea de sine. Deci eroism, renunțare, abnegație. „O viața fericită este imposibilă: singura culme pe care omul o poate atinge, este o viață eroică (ein heroischer Lebenslauf).” Acesta ar fi ultimul cuvânt al pustnicului din Frankfurt.